

Світлана Коваль

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олег Козловський

студент гр. ФФМ-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОДАТКІВ

Податки, як основне джерело формування доходів, які знаходяться у розпорядженні органів влади, характеризуються тривалою еволюцією: від платежів, що надходили у натуральній формі і мали непостійний характер до стабільного джерела доходів бюджетів. Податки пов'язані з існуванням держави та супроводжують всю історію розвитку людства. У кожній країні система оподаткування формувалась та видозмінювалася тривалий період одночасно із розвитком держави [1, с. 17].

На думку вчених-дослідників, податки виникли в період становлення перших державних утворень та виникнення товарного виробництва, коли існував державний апарат – армія, чиновники, суди. Саме для утримання управлінських інститутів, в першу чергу, використовувалися податки [2, с. 293]

Комплексне дослідження історичного розвитку податків здійснив А. Крисоватий, який розкрив позицію Фоми Аквінського: податки – це дозволена форма пограбування. «Ш. Монтеск'є доводив, що ніщо не потребує стільки мудрості і розуму, як визначення частини, яку у підданих збирають і ту, яку залишають» [3, с. 53].

У науковий обіг поняття «податок» ввів А. Сміт у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» [4] ще у 1776 р. На думку вченого податки є тягарем, котрий законодавче накладається державою і вказується його розмір та порядок сплати [4, с. 588]. А. Смітом було сформульовано принципи оподаткування, які не втратили свою актуальність до сьогодні. На думку вченого, податки є об'єктивною необхідністю та справедливою ціною за послуги, які надає держава.

Розроблена А. Смітом теорія податків набула подальшого розвитку дослідженнях представника англійської класичної політекономії Д. Рікардо. Вчений вбачав у податках частину продукту і праці, яка переходить у розпорядження уряду, і яка сплачується з капіталу або доходу країни [5, с. 137]. Д. Рікардо вважав, що податків знижують можливості нагромадження, тому податки є неминучим злом [5, с. 137].

Призначення та соціально-економічний зміст податків влучно розкриває трактування запропоноване Олівером Венделлою Холмсом (старшим) – це «ціна, яку ми платимо за можливість жити у цивілізованому суспільстві» [6, с. 113].

Шведський економіст Е. Ліндаль розглядає податки як своєрідну плату за надані державою суспільні послуги, при цьому ця плата становить мінімум, який відповідає граничній корисності кожної такої послуги [7, с. 9].

Сучасні вчені також досліджують економічний зміст та призначення податків. природу економічній науці також існують тлумачення податку як примусу. Так, на думку професора Л. Воронової податок є «обов'язковим, безвідплатним платежем, що справляється з юридичних і фізичних осіб ... з метою фінансування завдань та функцій держави та місцевих органів самоврядування» [8, с. 210]. Як бачимо у цьому трактуванні наголошено на обов'язковості та примусовості сплати податків і зборів.

Аналіз праць відомих українських вчених дозволив виявити підхід до тлумачення податків як економічної категорії, яка проявляється у специфічних відносинах. Так, на думку В. Опаріна, податки є відображенням фінансових відносин «між державою і платниками, що мають односторонній характер – від платників до держави» [9, с. 104]. Іншими словами, податкам притаманний односторонній рух – від населення, суб'єктів господарювання до держави.

Специфічною формою, підсистемою виробничих відносин, які є відносинами економічного базису і виникають на стадії розподілу в процесі розширеного відтворення, називає податки В. Федосов [10, с. 85].

На думку В. Андрущенко, характерними ознаками податків є їх обов'язковість сплати та законодавче підґрунтя. Встановлені державою і сплачені юридичними і фізичними особами податки акумулюються у централізованих грошових фондах та забезпечують можливість держави виконувати покладені на неї функції [11, с. 16].

Колектив науковців у навчальному посібнику «Податкова система» [12] обґрунтували, що податки це комплексна фінансова категорія, «яка характеризує фінансові відносини між державою і членами суспільства, що виникають в процесі розподілу ВВП з приводу вилучення державою частини валового національного доходу і перерозподілу її з метою фінансування державних витрат» [12, с. 34].

На думку С. Юшко, податки є визначальним джерелом доходів бюджету причому їх значимість продовжує зростати [13, с. 142].

Автори монографії «Становлення та розвиток податкової системи України» [14] при трактуванні податків вказують на три характерні риси: обов'язковість і безумовність, мобілізація до бюджету, нормативно-правове регламентування [14, с. 10].

З практичної точки зору розглядає податки В. Макогон: «встановлені законодавством загальнодержавні та місцеві податки і збори, які посідають провідне місце серед методів мобілізації бюджетних ресурсів та інструментів державного регулювання економіки» [15, с. 190].

О. Калмиков розглядає податки як метод мобілізації бюджетних ресурсів та інструмент державного регулювання економіки, індикатор який об'єктивно відображає стан національної економіки її економічне зростання або спад [16, с. 217].

Близьке за змістом сприйняття податків зустрічаємо в І. Назаркевич та А. Шутко. Вчені розглядають податки як ключовий важіль регулювання бюджетних взаємовідносин, що впливає на фінансове забезпечення держави, оскільки займають значну частину у системі доходів бюджету [17, с. 139].

Отже, критичний аналіз наукових літературних джерел дозволив згрупувати та виділити такі найбільш поширені визначення податку:

- обов’язковий збір, котрий справляється державою з господарюючих суб’єктів та громадян відповідно до встановленого законом порядку;
- проявляються у фінансових відносинах між державою і платником і їм притаманний односторонній рух грошових коштів – від платників до держави;
- інструмент державного регулювання економіки;
- відносини, що супроводжують процес вилучення на користь держави частини валового національного доходу і її перерозподілу з метою фінансування державних витрат;
- обов’язковий платіж за рахунок якого формуються централізовані фонди грошових коштів, необхідні для фінансування завдань та функцій держави та місцевих органів влади.
- на нашу думку, податки є обов’язковими платежами, котрі законодавчо встановлюються державою та які сплачують юридичні та фізичні особи на користь держави для формування централізованих фондів грошових коштів для фінансового забезпечення виконання державними та місцевими органами влади їх завдань та функцій.

Список використаних джерел:

1. Синчак В. Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика: монографія. Хмельницький: ХУУП, 2008. 476 с.
2. Благун І. Г., Третьяк Г. С. Передумови виникнення і тенденції становлення податкового механізму ринкової економіки. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 41. С. 292–302.
3. Крисоватий А. Фінансові школи та логос теорії оподаткування. *Світ фінансів*. 2005. № 3–4. С. 53–68.
4. Сміт А. *Дослідження про природу і причини багатства народів* / ред. О. Васильєв, М. Межєвікіна, А. Малівський. К.: Наш формат, 2018. 736 с.
5. Несененко П. П. Артеменко О. А. Історія економічних учень: навчальний посібник. Одеса: ОНЕУ, ФОП Гуляєва В. М., 2017. 448 с.
6. Демиденко Л. М. Розвиток теорії оподаткування вченими заходу. *Фінанси України*. 2004. № 5. С. 111–117.
7. Альошин С. Ю. Генезис теорій оподаткування. *Причорноморські економічні студії*. 2017. №24. С. 6–11.
8. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник. К.: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
9. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2001. 204 с.
10. Теорія фінансів: Підручник / П. І. Юхименко та ін.; за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
11. Податкова система: навчальний посібник / за заг. ред. В. Л. Андрущенко. К.: Центр учбової літератури, 2015. 416 с.

12. Податкова система: Навчальний посібник / В. Г. Баранова та ін.; за ред. В. Г. Баранової. Одеса: ВМВ, 2014. 344 с.
13. Юшко С. Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджету. *Світ фінансів*. 2019. № 3 (60). С. 139–149.
14. Становлення та розвиток податкової системи України: монографія / М. Г. Волощук та ін. Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2021. 172 с.
15. Макогон В. Д. Податкові надходження у системі формування дохідної частини бюджету. *Економічний вісник університету*. 2019. Вип. 41. С. 188–195.
16. Калмиков О. В. Оцінка місця податкових надходжень в доходах місцевих бюджетів. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 35 (1). С. 214–220.
17. Назаркевич І., Шутко А. Роль податків у доходах Державного бюджету України. *Молодий вчений*. 2022. № 9 (109). С. 139–143.